

Київський університет імені Бориса Грінченка

ХИЖНЯК АННА АНАТОЛІЇВНА

УДК 159.9:378.12

**ПСИХОЛОГІЧНА КОРЕКЦІЯ
ПРОФЕСІЙНИХ ДЕФОРМАЦІЙ ТРЕНЕРА-ВИКЛАДАЧА**

19.00.07 – педагогічна та вікова психологія

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня

кандидата психологічних наук

Київ – 2018

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Інституті психології імені Г. С. Костюка Національної академії педагогічних наук України.

Науковий керівник:

доктор психологічних наук, професор
Шмаргун Віталій Миколайович,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України,
завідувач кафедри психології.

Офіційні опоненти:

доктор психологічних наук, професор
Гошовський Ярослав Олександрович,
Східноєвропейський національний
університет імені Лесі Українки,
завідувач кафедри педагогічної
та вікової психології;

кандидат психологічних наук, доцент
Яцюк Марія Валеріївна,
Комунальний вищий навчальний заклад
«Вінницька академія неперервної освіти»,
доцент кафедри психології.

Захист відбудеться «28» листопада 2018 р. о 10:00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.133.04 у Київському університеті імені Бориса Грінченка за адресою: 04053, м. Київ, вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2.

З дисертацією можна ознайомитись на сайті www.kubg.edu.ua та в бібліотеці Київського університету імені Бориса Грінченка за адресою: 04212, м. Київ, вул. Маршала Тимошенка, 13-Б.

Автореферат розісланий «26» жовтня 2018 року

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л. І. Подшивайлова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Тривалий період онтогенезу людини пов'язаний із професійною діяльністю та впливом на людину специфічних чинників цієї діяльності. Суспільно-корисна праця здатна сформувати в особистості суспільно-важливі риси, сприяти її гармонізації та підвищити рівень соціальної адаптованості. Але існує можливість і негативного впливу професійної діяльності на особистість суб'єкта.

Багаторічне виконання тієї самої професійної діяльності призводить до появи професійного стомлення, психологічних перешкод, недостатньої кількості та якості способів виконання діяльності, втрати професійних умінь та навичок, зниження працездатності, а також збільшує ймовірність виникнення внутрішньоособистісних та міжособистісних конфліктів. Це явище називають професійною деформацією особистості.

Професійну деформацію в психологічному контексті зміну індивідуально-психологічних характеристик особистості (стереотипів сприйняття, ціннісних орієнтацій, способів спілкування і поведінки, особливостей реагування та захисних механізмів), що відбувається під впливом специфічних факторів професійної діяльності. Професійна деформація негативно позначається як на продуктивності праці, так і на взаєминах особистості в професійній сфері та особистому житті. Професійна деформація особистості здебільшого проявляється в професіях типу «людина-людина», до якого зараховують професійну діяльність тренера-викладача. Спортивно-педагогічне середовище, впливаючи на особистість тренера-викладача, може стати джерелом небезпечних особистісних дисгармоній (С. М. Бойко, Г. А. Ставицький, Н. Ю. Волянчук, В. В. Клименко, С. І. Лазуренко, Г. В. Ложкін, Є. І. Рогов, О. О. Солтик, А. Carton, H. Hausenllas, M. Eys).

У сучасних дослідженнях розглядають окремі аспекти проблеми педагогічної діяльності: питання педагогічної майстерності тренерів-викладачів (Т. З. Бобрик, А. І. Бузник, Я. О. Гошовський, В. І. Зайцев, О. С. Куц, Т. В. Петровська); особливості адаптації, підготовки, перепідготовки кадрів спортивно-педагогічної сфери (О. О. Солтик, О. М. Кокун, С. К. Шмуригіна); підвищення кваліфікації або ж перекваліфікації працівників сфери фізичного виховання і спорту (С. М. Вайцеховський, А. Б. Колосов).

Науковці, досліджуючи спортивно-педагогічну діяльність, у своїх працях акцентують увагу переважно на комунікативній складовій. П. К. Анохін, Г. С. Костюк, А. В. Петровський, А. М. Якімов, М. В. Яцюк, D. Burton, T. Raedeke наголошують на тому, що якість спілкування між тренером та спортсменом впливає на спортивно-педагогічний результат їх взаємодії. Натомість проблеми в комунікативній сфері та особливості поведінки тренера як домінуючої ланки можуть призвести до дисгармонії у всій комунікативній системі «тренер-спортсмен», зокрема до внутрішньосистемної деформації.

Феномен професійної деформації тренера-викладача фізичного виховання в спортивно-педагогічній та психологічній літературі не був предметом докладного аналізу. Виявлення деформаційних процесів під впливом

спортивно-педагогічної діяльності є надзвичайно актуальним для теорії та практики спорту, підготовки і перепідготовки кадрів цієї сфери (С.П. Безносів, Г.І. Іванюк, С.М. Вайцеховський, Т.А. Жагаліна, Е.В. Іванова, А.В. Карпов, Ю.А. Коломійцев, С.А. Корнеєвський, І.А. Лисенко, Н.Б. Москвіна, В.О. Огнев'юк, В.Н. Платонов, Н.Б. Стамбулова, В.М. Шмаргун, М. Anderson, S. Francis, P. Maley).

Аналіз теоретико-методологічних джерел з досліджуваної проблеми виявив відсутність єдиної концепції подолання професійних деформацій особистості, недостатню розробленість наукових підходів щодо стимулювання процесів професійного самозбереження особистості тренерів-викладачів. Проблема психологічної корекції професійних деформацій тренерів-викладачів залишилась поза увагою психологічних досліджень.

Соціальна значущість і недостатня розробленість теоретичних та прикладних аспектів проблеми професійних деформацій тренерів-викладачів зумовили вибір теми дисертаційної роботи **«Психологічна корекція професійних деформацій тренера-викладача»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження є складовою теми лабораторії психології навчання Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України на 2009–2013 рр. «Психологічні фактори самодетермінації особистості у світовому просторі» (державний реєстраційний номер 0109U00058), а також теми № 2.4.6 «Психологічні проблеми підготовки та розвитку суб'єктів спортивно-педагогічної діяльності у сфері фізичного виховання і спорту» (державний реєстраційний номер 0106U010780) згідно зі «Зведеним планом науково-дослідної роботи у сфері фізичної культури і спорту» Міністерства сім'ї, молоді та спорту України на 2006–2010 рр. Тему дисертаційного дослідження затверджено на засіданні вченої ради Інституту психології імені Г.С. Костюка Національної академії педагогічних наук України (протокол №11 від 23.12.2010 року) та узгоджено в бюро Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 2 від 22.02.2011 року)

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати психологічні особливості професійних деформацій тренера-викладача та визначити стратегії їх корекції.

Завдання дослідження:

1. Здійснити теоретичний аналіз проблеми професійних деформацій тренера-викладача.
2. Визначити індивідуально-психологічні якості тренерів-викладачів як детермінантів розвитку професійних деформацій.
3. Вивчити психологічні особливості поведінки тренерів-викладачів та виявити професійні деформації, притаманні їм у комунікативній сфері.
4. Розробити та апробувати програму психологічної корекції професійних деформацій тренерів-викладачів.

Об'єкт дослідження – професійна діяльність тренера-викладача.

Предмет дослідження – психологічна корекція професійних деформацій тренера-викладача.

Теоретико-методологічну основу дослідження склали концептуальні положення особистісно-орієнтованого підходу до проблеми становлення та розвитку особистості (М.Й. Боришевський, С.Д. Максименко, В.Г. Панок, Г.К. Радчук, К. Роджерс, М. В. Савчин, та ін.); дослідження професійного розвитку та готовності до професійної діяльності (О.І. Бондарчук, Н.В. Володарська, Ж.П. Вірна, В.О. Моляко, В.В. Рибалка, В.А. Семиченко, О.П. Сергеєнкова, Н.А. Побірченко, М.І. Томчук, Н.В. Чепелева, В.І. Юрченко та ін.); засади особистісно-орієнтованого підходу про особистість як безумовну цінність (І.Д. Бех, І.С. Булах, К. Роджерс та ін.); положення про психічне здоров'я як інтегровану характеристику особистості, що пов'язана з її внутрішнім світом (Б.С. Братусь, О.Р. Калітієвська, С.Д. Максименко, А. Маслоу); принцип єдності свідомості, самосвідомості та діяльності (Л.С. Виготський, О.М. Леонтьєв, С.Л. Рубінштейн); теорія професіоналізації особистості (Н.С. Глуханюк, Е.В. Д'яченко); теорія особистісних конструктів (Дж. А. Келлі); положення про роль предметної діяльності в формуванні особистості (О.М. Леонтьєв); теорія самоактуалізації (А. Маслоу); теорія стосунків (В. Н. М'ясищев); психологічні положення про сутність особистості та її розвиток (К.О. Абульханова-Славська, Б.Г. Ананьєв, Г.О. Балл, Л.С. Виготський, Г.С. Костюк, О.М. Леонтьєв, С.Л. Рубінштейн); теорія класифікації професій (Є.А. Клімов); принцип відзеркаленої суб'єктності (А.В. Петровський); положення про мотивацію та її суб'єктивність у контексті розвитку особистості й індивідуальності (О.П. Сергеєнкова).

Для досягнення мети та реалізації завдань використано комплекс **методів**: *теоретичні* – аналіз, синтез, узагальнення, систематизація, порівняння для розкриття сутності та визначення базових понять досліджуваної проблеми, структурування, моделювання для розробки моделі «ідеальний тренер-викладач»; *емпіричні* – вивчення документальних джерел; бесіди, узагальнення практичного досвіду з подолання професійних деформацій; спостереження за професійною діяльністю тренерів-викладачів; комплекс діагностичних завдань для вивчення особливостей впливу професійної діяльності на особистісні якості тренерів-викладачів; *кількісної обробки даних* – визначення середніх значень, відсотків, *t*-критерій Ст'юдента для перевірки достовірної різниці між показниками індивідуально-психологічних якостей особистості тренерів-викладачів. Обробку даних виконано за допомогою комп'ютерного пакету статистичних програм SPSS – версія 17.0.

Експериментальна база дослідження. Дисертаційну роботу виконано впродовж 2006–2017 років. Емпіричне дослідження здійснено на базі Національного університету фізичного виховання та спорту України впродовж 2009–2017 років. Контингент досліджуваних складав: викладачі фізичного виховання закладів вищої освіти I–II рівня акредитації – 50 осіб; викладачі фізичного виховання закладів вищої освіти III–IV рівня акредитації – 50 осіб; тренери з виду спорту – 20 осіб; студенти Національного університету

фізичного виховання і спорту України – 60 осіб. Усього в дослідженні взяли участь 120 тренерів-викладачів та 60 студентів.

Наукова новизна і теоретичне значення дослідження полягає в тому, що: *вперше* розглянуто проблему професійних деформацій у спортивно-педагогічній сфері діяльності; поняття «професійної деформації» визначено як зміну індивідуально-психологічних характеристик особистості (стереотипів сприйняття, ціннісних орієнтацій, способів спілкування і поведінки, особливостей реагування та захисних механізмів), що відбувається під впливом специфічних факторів професійної діяльності; розроблено та обґрунтовано модель «ідеальний тренер-викладач», яка відображає комунікативну сферу їхньої професійної діяльності; виявлено чотири види професійних деформацій у комунікативній сфері особистості тренерів-викладачів («відсутність лідерства та домінування», «висока агресивність», «висока підкорюваність і залежність», «відсутність співпраці та емоційної підтримки»); встановлено вікові особливості прояву комунікативних професійних деформацій тренерів-викладачів; *уточнено* дані щодо змісту та напрямів досліджень професійних деформацій особистості тренерів-викладачів; *поглиблено та розширено* діагностичний інструментарій вивчення професійних деформацій особистості тренерів-викладачів; уявлення про сфери прояву професійних деформацій особистості тренерів-викладачів (сфера індивідуально-психологічних якостей особистості, комунікативна сфера); *подальшого розвитку набули* наукові положення щодо особливостей формування та проявів професійних деформацій особистості тренерів-викладачів, а також щодо необхідності сприяння профілактичній роботі, спрямованій на запобігання розвитку професійних деформацій особистості.

Практичне значення полягає в розробці й апробації діагностичного і методичного інструментарію вивчення психологічних аспектів професійних деформацій у комунікативній сфері тренерів-викладачів; розробці та впровадженні програми психологічної корекції професійних деформацій тренерів-викладачів для оптимізації процесів професійного самозбереження; у використанні результатів дослідження в професійній діяльності викладачів закладів вищої освіти. Запропоновані програми психологічної корекції професійних деформацій тренерів-викладачів оптимізують процеси професійного самозбереження та дають змогу корегувати процес виникнення й загострення професійних деформацій тренерів-викладачів; також можуть бути корисними як для розробки програм підвищення кваліфікації тренерів-викладачів, так і для самостійного вдосконалення їхньої професійної діяльності. Матеріали дисертації можуть бути корисними для методичного супроводу управління навчальним процесом підготовки студентів до майбутньої спортивно-педагогічної діяльності, для розробки спецкурсів, спецпрактикумів для студентів тощо.

Основні результати дослідження **впроваджено** в освітній процес Національного університету біоресурсів та природокористування України, (довідка від 14.06.2018 р.); Національного університету фізичного виховання та

спорту України (довідка від 18.10.2018 р.); в навчально-тренувальний процес Комплексної дитячо-юнацької спортивної школи №15 (довідка від 19.10.2018 р.); у процес підвищення кваліфікації викладачів фізичного виховання закладів вищої освіти III–IV рівнів акредитації Національного університету фізичного виховання та спорту України (довідка від 20.10.2009 р.); викладачів фізичного виховання закладів вищої освіти I–II рівнів акредитації Національного університету фізичного виховання та спорту України (довідка від 20.10.2009 р.); тренерів з виду спорту Національного університету фізичного виховання та спорту України (довідка від 22.08.2008 р.).

Особистий внесок здобувача у працях, написаних у співавторстві, полягає у дослідженні впливу професійної діяльності на особистість тренера-викладача та визначенні сфер прояву професійних деформацій особистості тренерів-викладачів.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та практичні результати дослідження викладено в доповідях на *міжнародних* науково-практичних конференціях: «Молода спортивна наука України» (м. Львів, 2007); «Основні напрями розвитку фізичної культури, спорту та фізичної реабілітації» (м. Дніпропетровськ, 2007); «Спорт, духовність й гуманізм у сучасному світі» (м. Донецьк, 2007); «Молода спортивна наука України» (м. Львів, 2008); «Соціалізація особистості в умовах системних змін: теоретичні та прикладні проблеми» (м. Київ, 2008); «Молода спортивна наука України» (м. Львів, 2009); II Міжнародній науковій конференції молодих учених (м. Київ, 2009); «Актуальні наукові психологічні та педагогічні дослідження сучасності» (м. Київ, 2017); «Цілі сталого розвитку третього тисячоліття: виклик для університетів наук про життя» (м. Київ, 2018); *Pedagogy and Psychology in the age of globalization – 2017* (Угорщина, Будапешт 2017); *всеукраїнських* науково-практичних конференціях: «Актуальні наукові психологічні та педагогічні дослідження сучасності» (м. Київ, 2017); «Інноваційні наукові дослідження у галузі педагогіки та психології» (м. Запоріжжя, 2018).

Публікації. Основні результати дослідження висвітлено в 19 наукових публікаціях (15 одноосібних і 4 у співавторстві), із яких 9 – у наукових фахових виданнях України в галузі психології, 1 – у періодичному науковому фаховому виданні іноземної держави, включеному до наукометричних баз.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел, що налічує 204 найменування (з них 20 – іноземною мовою) та 35 додатки на 35 сторінках. Загальний обсяг дисертації становить 260 сторінок. Основний зміст викладено на 155 сторінках. Робота містить 31 таблицю, 14 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет і методи, розкрито методологічні та теоретичні засади

дослідження; висвітлено наукову новизну, теоретичне і практичне значення дисертаційної роботи; наведено відомості про апробацію і впровадження одержаних результатів, їх висвітлення в публікаціях; представлено дані щодо структури та обсягу дисертації.

У першому розділі **«Теоретичні основи дослідження феномена професійної деформації тренера-викладача»** визначено основні підходи до проблеми дослідження професійних деформацій; розглянуто феномен професійної деформації особистості, її ознаки, аспекти і різновиди; проведено аналіз синонімічних понять професійної деформації; за допомогою контент-аналітичного підходу порівняно професійні сфери діяльності викладачів фізичного виховання закладів вищої освіти та тренерів зі спорту; розглянуто фактори, які лежать в основі виникнення професійних деформацій особистості тренерів-викладачів; описано різновиди корекційних заходів боротьби з професійною деформацією особистості.

Для уточнення термінологічного апарату, на основі аксіоматичного підходу до аналізу понятійної бази досліджуваної проблеми, визначено вихідне поняття «професійна деформація» та синонімічні поняття «деструкція», «аберація», «аномалія», «девіація», «дефект», «деформація», «порушення», «трансформація», опрацьовано наукові погляди на її сутність та структуру (Б.Г. Ананьєв, О.Г. Кукосян, С.Д. Максименко, В.М. М'ясищев, А.В. Петровський, М.Г. Ярошевський).

Поняття «професійна деформація особистості» в психологічному контексті інтерпретовано як зміну індивідуально-психологічних характеристик особистості (стереотипів сприйняття, ціннісних орієнтацій, способів спілкування і поведінки, особливостей реагування та захисних механізмів), що відбувається під впливом специфічних факторів професійної діяльності. Професійна деформація негативно позначається як на продуктивності праці, так і на взаєминах особистості в професійній та особистісній сферах.

Результати дослідження літератури з психології професійної діяльності (В. В. Белорусова, М. В. Борисова, Е. Ф. Зеєр та С. П. Безносів, В. Д. Шардіков) свідчать, що основна причина професійних деформацій полягає в невідповідності індивідуально-психологічних та комунікативних характеристик особистості рівню потреб, які висуває до них професійна діяльність. Акцент вивчення професійних деформацій особистості був спрямований на дослідження цього феномену в спортивно-педагогічній сфері. Виділено фактори, що сприяють розвитку професійних деформацій фахівців спортивно-педагогічної сфери (фактори, які зумовлені специфікою діяльності; фактори особистісного характеру; фактори соціального простору).

За допомогою контент-аналізу було виявлено спільні риси між професіями тренера й викладача фізичного виховання закладів вищої освіти. У науковій літературі (О.В. Нікітіна, Е.Е. Туник, С.С. Ермаков, С.А. Чарчан, П.А. Шавир, J. Silya, J. Metzlez, V. Lerner) зазначено, що професії тренера з виду спорту та викладача фізичного виховання в закладах вищої освіти

подібні за функціями та змістом. Результати дослідження дали змогу констатувати, що ці професії практично тотожні.

На підставі аналізу багатьох наукових літературних джерел (С.П. Безносів, С.М. Вайцеховський, Н.Ю. Волянчук, Т.А. Жагаліна, Е.В. Іванов, А.В. Карпов, Ю.А. Коломійцев, С.А. Корнеєвський, І.А. Лисенко, Г.В. Ложкін, Н.Б. Москвіна, В.П. Платонова, І.Н. Решетень, А.В. Родіонов, О.О. Солтик) зауважено, що сутність визначення професійних деформацій особистості тренера-викладача та шляхів їх корекції в спортивно-педагогічній діяльності полягає у виявленні індивідуально-психологічних та поведінкових характеристик особистості тренерів-викладачів як психологічних детермінантів розвитку професійних деформацій.

Прояви професійних деформацій особистості тренерів-викладачів мають масовий характер та негативну тенденцію до збільшення. Отже, простежується нагальна необхідність у профілактиці та корекції цього явища (І.В. Жмарев, А.Я. Корх, В.Р. Малкін, Т.М. Михайлова, Г.І. Меднікова).

Специфіка спортивно-педагогічної діяльності зумовлює актуальність розробки стратегії соціально-психологічного самозбереження тренерів-викладачів (С.Л. Кравчук, І.О. Савенков, І.А. Ясточкіна та ін.).

На підставі проведеного аналізу наявних у науковій літературі психолого-педагогічних тренінгів та стратегій професійного самозбереження працівників різних сфер діяльності сконстатовано, що саме для спортивно-педагогічної діяльності названих стратегій не запропоновано. А специфіка спортивно-педагогічної діяльності потребує саме адаптованих до даних умов підходів та заходів, спрямованих на збереження і корекцію професійного самозбереження спеціалістів спортивно-педагогічної сфери (Л.І. Божович, І.С. Булах, Г.І. Меднікова та ін.).

Визначені в першому розділі дисертації теоретико-методологічні засади дослідження професійної деформації тренерів-викладачів склали основу емпіричного вивчення цього явища.

У другому розділі **«Емпіричне дослідження професійних деформацій тренера-викладача»** описано й обґрунтовано систему взаємодоповнювальних методів дослідження, адекватних об'єктові, предмету, меті та завданням роботи; висвітлено організаційно-методологічні засади діагностичного дослідження особливостей прояву професійних деформацій особистості тренерів-викладачів; умотивовано процедури математичної обробки даних; доведено важливість вивчення особливостей комунікативної сфери тренерів-викладачів у професійній діяльності; виявлено чотири види професійних деформацій у комунікативній сфері взаємодії тренерів-викладачів та вікові відмінності прояву професійних деформацій тренерів-викладачів.

Перший етап дослідження проведено в період з 2006 по 2009 роки і полягав у всебічному вивченні науково-методичних аспектів професійної деформації тренерів-викладачів та розробці концепції роботи. Другий етап проведено впродовж 2009–2014 років, у якому взяли участь 120 респондентів, із-поміж яких викладачі фізичного виховання закладів вищої освіти I–II рівнів

акредитації; викладачі фізичного виховання закладів вищої освіти III–IV рівнів акредитації; тренери з виду спорту.

У дослідженні було застосовано сім психодіагностичних методик для визначення індивідуально-психологічних характеристик тренерів-викладачів: методика визначення ригідності за Тегі (вербальний тест для дорослих); рівня агресивності за Ассингером; самооцінки за Дембо-Рубінштейном; власної ефективності за Р. Шварцером та М. Єрусалимом; рівня «емоційного вигорання» за В.В. Бойко; соціальної адаптації особистості за О.Г. Посипановим, а також методика Т. Лірі для визначення особливостей інтерперсональної поведінки особистості тренерів-викладачів.

Окремі автори (В.В. Белорусова, С.Е. Борисова, Є.Е. Зеєр та С.П. Безносів) досліджують прояв професійних деформацій через встановлення відхилень від норм у показниках індивідуально-психологічних характеристик. Є.Е. Зеєр виокремив сукупність професійно-важливих індивідуально-психологічних характеристик, збалансований прояв яких є обов'язковою умовою підтримання загальної професійної адаптації особистості на високому рівні (креативність, лабільність та конформність, що є основними показниками професійної адаптації особистості; самооцінка; самоефективність; самоконтроль), а також ряд індивідуально-психологічних характеристик, прояв яких в особистості пригнічує її загальний рівень професійної адаптації до професійної діяльності та свідчить про наявність у досліджуваних тих чи тих професійних деформацій (емоційне вигорання; ригідність, агресивність).

На першому етапі констатувального експерименту з'ясовано особливості прояву індивідуально-психологічних характеристик тренерів-викладачів, щоб отримати інформацію стосовно наявності в них професійних деформацій.

У результаті проведеного аналізу виявлено відсутність достовірних відмінностей між показниками індивідуально-психологічних характеристик особистості тренерів-викладачів. Усі розглянуті індивідуально-психологічні характеристики перебувають на середньому рівні свого прояву. На основі отриманих результатів констатовано відсутність професійних деформацій у досліджуваного контингенту, а також зроблено висновок про однорідність досліджуваних груп респондентів, а тому в подальшому розглядали їх як одну цілісну вибірку.

Це явище зумовлено тим, що досліджувані тренери-викладачі під час тестування на визначення професійних деформацій намагались бути найбільш «соціально бажаними», тобто відповідали на запитання психологічних опитувальників, максимально прагнучи отримати сприятливий результат. Така поведінка свідчить про надмірну пристосовуваність до навколишнього середовища та деструктивні прояви в поведінковій сфері. Припущення, зроблене на основі спостереження за поведінковими проявами тренерів-викладачів, підтверджується результатами дослідження синдрому емоційного вигорання: деформації в поведінковій сфері особистості з'являються тоді, коли адаптаційні процеси загальмовуються під тиском стресогенних чинників професійної діяльності; першою змінюється поведінка особистості. Ці зміни

можна простежити за показниками фази резистенції, синдрому емоційного вигорання, ознаки якої (вибіркове емоційне реагування; емоційно-моральна дезорієнтація; розширення сфери економії емоцій; редукція професійних обов'язків) відображають поведінкові аспекти особистості. Названі показники мають високі рівні у всієї досліджуваної вибірки тренерів-викладачів (табл. 1).

Таблиця 1

Показники індивідуально-психологічних характеристик тренерів-викладачів (n=120)

	Індивідуально-психологічні характеристики особистості	Високий рівень, (%)	Середній рівень, (%)	Низький рівень, (%)	
Позитивні якості	адаптація	8	85	7	
	самооцінка	17	51	32	
	самоконтроль	29	53	18	
Негативні якості	ригідність	35	52	13	
	Синдром емоційного вигорання	фаза напруги	24	55	21
		фаза резистенції	67	19	14
		фаза виснаження	19	50	31
	агресивність	37	39	24	

Як бачимо, деформаційні процеси проявляються в поведінковій сфері тренерів-викладачів.

Важливим для виявлення професійних деформацій у поведінковій сфері є вивчення комунікативної системи взаємодії «тренер-спортсмен». Найпридатнішою в дослідженні комунікативної системи взаємодії «тренер-спортсмен» вважаємо методику вивчення інтерперсональної поведінки за Тімоті Лірі, яка має вісім октантів, що відповідають за певні комунікативні прояви особистості.

Для отримання результатів показників образу «ідеальний тренер-викладач» в уявленні студентів продіагностовано 60 студентів Національного університету фізичного виховання та спорту України, які активно займаються спортивною діяльністю, а також є активним складником комунікативної системи «тренер-спортсмен». У розглянутій системі велике значення відіграє уявлення студента про тренера-викладача та його авторитет.

Аналіз отриманих статистичних показників дав можливість стверджувати, що образ «ідеальний тренер-викладач» – це владна особистість-лідер із високою самооцінкою, впевнена в собі, але водночас і гранично щира, позбавлена недовіри, скептичності та прямої агресії; це особистість, яка може прийняти допомогу інших і довіряє людям. За показниками, отриманими під час опитування студентів, побудовано модель «ідеальний тренер-викладач».

На рисунку 1 зображено моделі ідеального тренера з виду спорту в уявленні спортсменів та ідеального викладача фізичного виховання в уявленні студентів спортивного закладу вищої освіти. Схожість цих моделей ще раз засвідчує тотожність професійних сфер діяльності тренера та викладача.



- модель «ідеального тренера» в уявленні спортсменів;
- модель «ідеального викладача фізичного виховання» в уявленні студентів.

Рис. 1. Комунікативна модель «ідеальний тренер-викладач»

Діагностику професійних деформацій у комунікативній сфері тренерів-викладачів здійснено шляхом порівняння реальних показників комунікативної сфери тренерів-викладачів зі студентською моделлю ідеального тренера-викладача. Відхилення в показниках від цього образу можна вважати професійною деформацією, що виникла в комунікативній системі взаємодії «тренер-спортсмен». Проведено порівняльний аналіз показників моделі «ідеальний тренер-викладач» із реальними показниками комунікативної сфери тренерів-викладачів і простежено відхилення від названого образу. Отримані розбіжності в показниках із моделлю «ідеальний тренер-викладач» спостережено в чотирьох окремих напрямках поведінкової діяльності, на основі

чого констатували наявність чотирьох комунікативних професійних деформацій.

За результатами проведеного дослідження комунікативної сфери професійної діяльності тренерів-викладачів визначено наявність комунікативних професійних деформацій: «відсутність лідерства та домінування», яка проявляється у відхиленнях реальних показників тренерів-викладачів від образу ідеального тренера-викладача в I і II октантах, що характеризують лідерство, незалежність і домінування; «висока агресивність», яка проявляється у відхиленнях реальних показників від образу ідеального тренера-викладача в III і IV октантах, що характеризують такі риси особистості, як прямолінійність, агресивність і недовірливість; «висока підкорюваність і залежність», яка проявляється у відхиленнях реальних показників тренерів-викладачів від образу ідеального тренера-викладача в V та VI октантах; вони характеризують якості покірності, сором'язливості і слухняності; «відсутність співпраці та емоційної підтримки» має відмінності в VII і VIII октантах і характеризує такі комунікативні якості, як співробітництво, відповідальність і великодушність.

Для отримання інформації про вікові особливості досліджуваних респондентів використано вікову класифікацію професійної діяльності Е. В. Мурашової, згідно з якою етапи формування професійної кар'єри такі: до 20 років – попередній; 25–30 років – становлення; 31–45 років – просування; 46–60 років – збереження.

Вивчаючи особливості прояву комунікативних професійних деформацій за віковими ознаками, було виявлено деякі закономірності. До деформації «відсутність лідерства та домінування» більше схильні тренери-викладачі у віці від 31 до 45 років, тобто ті, що перебувають на етапі *просування*. До деформації «високої агресивності» більше схильні респонденти у віці від 46 до 60 років, це етап *збереження*. Деформація «висока підкорюваність і залежність» також найбільше властива тренерам-викладачам на етапі *збереження* у віці від 46 до 60 років. Комунікативна деформація «відсутність співпраці та емоційної підтримки» найчастіше проявляється у тренерів-викладачів у двох вікових періодах: етап *збереження* – 46 – 60 років, етап *просування* – 31–45 років. Відзначено, що на *попередньому* етапі (вік до 20 років) і на етапі *становлення* (вік від 25 до 30 років) будь-яких комунікативних професійних деформацій немає.

На підставі наведених даних констатуємо наявність комунікативних професійних деформацій, які проявляються майже на всіх етапах професійного шляху особистості. Постає актуальне питання про розробку та апробацію програми психологічної корекції тренерів-викладачів.

У третьому розділі «Програма психологічної корекції професійних деформацій тренерів-викладачів» подано теоретичне вмотивування формувального експерименту; презентовано та інтерпретовано авторську програму психологічної корекції професійних деформацій тренерів-викладачів

шляхом розвитку їхньої здатності до професійного самозбереження від професійних комунікативних деформацій; здійснено аналіз результатів апробації програми.

Професійна спортивно-педагогічна діяльність тренерів-викладачів здійснює деформувальний вплив, який випробовує їхні адаптаційні механізми і зумовлює негативні зрушення в поведінкових характеристиках.

Важливим є коректний добір відповідних стратегій професійного самозбереження особистості. У запропонованих та апробованих тренінгових вправах ураховано специфіку прояву відповідних комунікативних професійних деформацій. Ці вправи спрямовано на корегування комунікативних деформацій, підвищення адаптивних можливостей особистості й укріплення професійного імунітету. Авторську програму розвитку здатності тренерів-викладачів до самозбереження від професійних комунікативних деформацій створювали, спираючись на конструктивні міркування фахівців у галузі фізичної культури і спорту та психологів, які актуалізували у своїх дослідженнях проблеми, дотичні до предмета вивчення. Узято до уваги погляди науковців І.Д. Бега, М.Й. Боришевського, І.О. Білецької щодо розвитку правильної орієнтації вихованців-спортсменів на майбутню професійну діяльність; О.Н. Лещука, Т.М. Мірошніченко на осмислення особистістю життєвих цінностей; О.В. Винославської, О.О. Конопкіна стосовно розробки проблеми саморегуляції особистості як основи її розвитку.

Третій етап дослідження – 2014–2017 роки. У цей період проведено формувальний експеримент, спрямований на те, щоб виявити, вплив запропонованих вправ на професійне самозбереження.

На початковому етапі експерименту опрацьовано показники комунікативної сфери діяльності тренерів-викладачів (методика Т. Лірі), які проходили курс підвищення кваліфікації на базі Національного університету фізичного виховання і спорту України. Отримані результати дали можливість виявити в досліджуваних тренерів-викладачів зазначені вище комунікативні професійні деформації і поділити респондентів на групи відповідно до типу деформації.

У групах із виявленими комунікативними деформаціями проведено тренінгові заняття, мета яких – скорегувати ці деформації та сформувати конструктивні стратегії їх подолання. Програма корекції професійної деформації проводилася в межах групової роботи «Я – Професія» за стандартною структурою тренінгових занять: у вступній частині подано формулювання проблеми, мети та завдань занять; в основній – виправлення виявлених проблемних якостей за допомогою дібраних спеціальних вправ, у завершальній – аналіз усієї роботи й підведення підсумків тренінгу. Роботу проводили із кожною групою окремо.

Учасники формувального експерименту на перших заняттях прослухали лекції про можливі професійні деформації особистості в процесі професійної спортивно-педагогічної діяльності та про причини їх виникнення, були

ознайомлені з механізмом формування комунікативних професійних деформацій, дізналися про результати дослідження щодо наявних у них деформацій. У подальшій роботі під час виконання тренінгових вправ тренери-викладачі з комунікативною професійною деформацією «відсутність лідерства та домінування» формували навички впевненості в собі, адекватного оцінювання своїх можливостей та знаходження ресурсних можливостей своєї особистості, а також набували лідерських якостей; тренери-викладачі з комунікативною професійною деформацією «підвищена агресивність» отримали навички емоційного балансу, самопізнання і самовдосконалення, самоконтролю та пошуку опори на внутрішні резерви особистості; тренери-викладачі з комунікативною професійною деформацією «підвищена підкорюваність і залежність» отримали навички здорової комунікації, впевненості в собі, уміння вибудовувати стосунки з керівництвом; тренери-викладачі з комунікативною професійною деформацією «відсутність співпраці та емоційної підтримки» в межах програми тренінгу отримали навички співпраці, довіри до навколишнього світу, роботи в команді, емпатії та покращення емоційного інтелекту.

Програма стратегій психологічної корекції комунікативних професійних деформацій особистості тренерів-викладачів спрямована на становлення усвідомленої педагогічної позиції, формування позитивного самостановлення та його складників, розвиток професійної рефлексії, вольової саморегуляції, оволодінню конструктивними способами взаємодії, професійній самоактуалізації тренерів-викладачів та більшій задоволеності своєю професійною діяльністю. Реалізація запропонованої програми створила оптимальні умови для гармонізації їхнього професійно-особистісного розвитку та зниження рівня професійних деформацій. Термін апробації програми стратегій професійного самозбереження тренерів-викладачів становив 3 місяці, складався з 36 сесій, тривалість кожної – 2 години. Рекомендована кількість учасників – 10 осіб.

Повторне дослідження комунікативної сфери в професійній діяльності досліджуваних тренерів-викладачів було проведено через три місяці. Проаналізовано ті самі показники наявності комунікативних професійних деформацій, щоб визначити, чи відбулися позитивні зрушення після тренінгової роботи й самоаналізу професійної діяльності тренерами-викладачами.

Тренерів-викладачів із деформацією «відсутність лідерства й домінування» до тренінгових занять було 47% від загальної кількості респондентів. Після проведення тренінгів і детального аналізу власної професійної діяльності відсоток прояву цієї комунікативної професійної деформації значно знизився і становить 23%.

Прояв комунікативної професійної деформації «висока агресивність» після першого дослідження становив 13% загальної кількості досліджуваних тренерів-викладачів. Після тренінгових занять із запропонованими вправами цей показник зменшився і склав 9 % від загальної кількості випробовуваних.

Прояв деформації «висока підкорюваність і залежність» після першого дослідження склав 23%, а після повторного знизився до 16%.

Тренерів-викладачів із деформацією «відсутність співпраці й емоційної підтримки» до тренінгових занять було 17% усіх досліджуваних респондентів. Після проведення повторного дослідження відсоток прояву цієї комунікативної професійної деформації значно знизився і склав 10%.

Констатована достовірна різниця за t-критерієм Ст'юдента між показниками професійних деформацій до експерименту й після нього, при $p < 0,05$, свідчить про істотну різницю між аналізованими показниками. Співвідношення цих показників подано на рисунку 2.

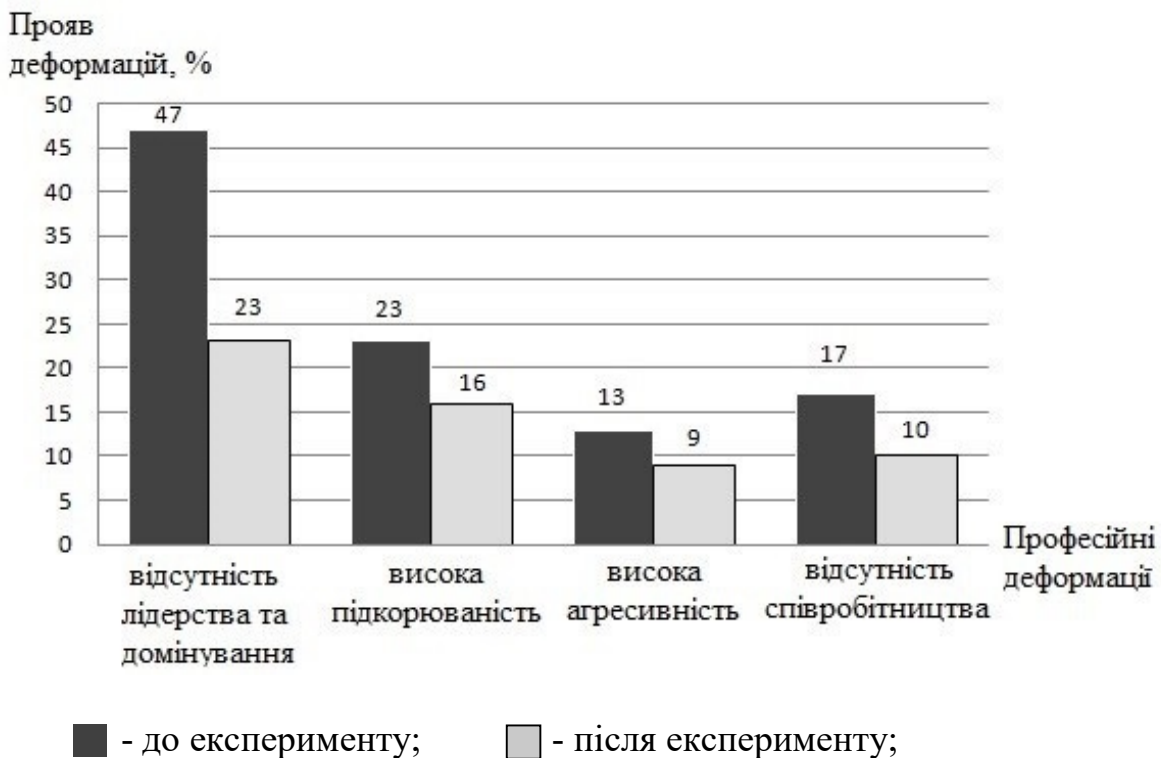


Рис. 2. Співвідношення прояву комунікативних професійних деформацій до і після експерименту.

Після проведення формувального експерименту зафіксовано позитивну динаміку зрушень у проявах комунікативних професійних деформацій учасників дослідження, а також менший прояв показників усіх комунікативних професійних деформацій. Виявлені зрушення в показниках та здійснений аналіз змін, що відбулися, дають підстави стверджувати, що розроблена та апробована соціально-психологічна програма професійного самозбереження тренерів-викладачів ефективна.

За результатами формувального експерименту укладено методичні рекомендації, зокрема: для тренерів-викладачів – щодо особливостей їхньої професійної діяльності, побудови екологічних взаємостосунків зі студентами-спортсменами та керівництвом, корегування поведінкових та індивідуально-психологічних характеристик задля професійного самозбереження та

збереження професійного імунітету і комфортного самопочуття в просторі професійної діяльності; для студентів спортивних закладів вищої освіти – щоб допомогти їм адекватно сприймати тренерів-викладачів та підтримувати екологічні взаємостосунки в комунікативній системі «студент – педагог», рівноцінне функціонування якої є запорукою успішних спортивних та навчальних результатів; для батьків – стосовно активізації внутрішньої та зовнішньої мотивації дітей до спортивно-педагогічної діяльності, підтримки цієї мотивації, щодо порад дітям, як побудувати стосунки з тренерами та викладачами, а також стосовно формуванню в них позитивних уявлень про майбутню професію.

ВИСНОВКИ

1. Визначено, що феномен професійної деформації переважно наявний в найбільш поширених професіях в системі «людина – людина». Зазначено, що у сфері фізичного виховання і спорту феномен професійної деформації особистості практично не досліджений. Поняття «професійна деформація» розглядається як зміна індивідуально-психологічних характеристик особистості (стереотипів сприйняття, ціннісних орієнтацій, способів спілкування і поведінки, особливостей реагування та захисних механізмів), що відбувається під впливом специфічних факторів професійної діяльності. Розглянуто спортивно-педагогічну діяльність як чинник виникнення професійних деформацій особистості спеціаліста у сфері фізичного виховання і спорту. На підставі даних наукового аналізу аргументовано, що прояви професійної деформації особистості тренерів-викладачів мають масовий характер та негативну тенденцію свого прояву. Уточнено дані щодо змісту та напрямів досліджень професійної деформації особистості тренерів-викладачів.

2. Розглянуто особливості прояву індивідуально-психологічних характеристик (рівень адаптації, самооцінка, самоєфективність, ригідність, агресивність, синдром емоційного вигорання) як детермінант розвитку професійних деформацій. Виявлено відсутність достовірних відмінностей між показниками індивідуально-психологічних характеристик особистості у тренерів та викладачів фізичного виховання закладів вищої освіти. Доведено, що в них не спостерігаються стандартні професійні деформації, адже всі розглянуті індивідуально-психологічні характеристики перебувають на середньому рівні свого прояву. Зауважено, що показники фази «резистенції» синдрому емоційного вигорання актуалізують комунікативний компонент діяльності тренера-викладача.

3. Вивчено психологічні особливості поведінки тренерів-викладачів. Сформовано комунікативну модель «ідеальний тренер-викладач» за допомогою принципу віддзеркалення суб'єктності. Зазначено, що відхилення реальних показників поведінки від моделі цього образу є проявом комунікативних деформацій. Із позиції інтерперсональної поведінки обґрунтовано чотири професійні деформації: «відсутність лідерства та домінування», «високої агресивності», «високої підпорядкованість і залежність» та «відсутність

співпраці й емоційної підтримки». Встановлено вікові особливості прояву комунікативних професійних деформацій тренерів-викладачів на різних етапах професійної діяльності: на попередньому етапі та етапі становлення комунікативні професійні деформації відсутні, на етапі просування з'являється професійна деформація «відсутність лідерства та домінування», на етапі збереження виявлено деформації «висока агресивність», «висока підкорюваність і залежність», «відсутність співпраці та емоційної підтримки».

4. Розроблено та апробовано програму психологічної корекції професійних деформацій тренерів-викладачів. Поглиблено та розширено діагностичний інструментарій вивчення професійних деформацій особистості тренерів-викладачів. Виділено чотири групи тренерів-викладачів, кожна з яких характеризується наявністю в неї певної комунікативної професійної деформації. Проведено для кожної групи відповідні тренінгові заняття, спрямовані на корегування конкретної деформації. Повторне дослідження комунікативної сфери в професійній діяльності тренерів-викладачів експериментальної групи засвідчило зниження рівня прояву комунікативних професійних деформацій, що підтверджує ефективність розробленої програми психологічної корекції професійних деформацій тренерів-викладачів.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів розглянутої проблеми. Перспективним є подальше вивчення комунікативних професійних деформацій у спортсменів різних видів спорту, кваліфікації, віку і статі, що надає можливість покращити ефективність їх підготовки, виведе на якісно новий рівень зворотний зв'язок у комунікативній системі «тренер – спортсмен», а також дозволить розширити знання про специфіку професійної діяльності спортсменів-професіоналів та деструктивних особливостей у ній.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Хижняк А. А. Вікові особливості прояву професійних деформацій в інтерперсональній сфері тренерів-викладачів фізичного виховання // Навчання та виховання обдарованої дитини: теорія і практика : зб. наук. пр. / В. В. Камишин (голов. ред.) [та ін.]. – Київ : Інститут обдарованої дитини, 2017. Вип. 2 (19). С. 79–85.

2. Кравченко (Хижняк) А. А. Виявлення взаємозв'язків між індивідуально-психологічними характеристиками спортивних педагогів та рівнем їх професійної адаптації // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту : зб. наук. пр. / за ред. проф. С. С. Єрмакова. Харків : ХДАДМ (ХХП), 2008. № 8. С. 83–88.

3. Картузова (Хижняк) А. А. Професійна деформація личности: определение понятия // Педагогіка, психологія і медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту : зб. наук. пр. / за ред. С. С. Єрмакова. Харків, 2007. № 3. С. 48–51.

4. Картузова (Хижняк) А. А., Петровська Т. В. Адаптаційна сфера особистості як фактор ризику професійної деформації // Проблеми загальної та педагогічної психології : зб. наук. пр. Ін-ту психол. ім. Г. С. Костюка ; АПН України / за ред. С. Д. Максименка. Київ, 2008. Т. 10. Ч. 2. С. 381–388.

5. Кравченко (Хижняк) А. А. Детермінанти виникнення професійних деформацій в інтерперсональній сфері особистості викладачів фізичного виховання // Проблеми загальної та педагогічної психології : зб. наук. пр. Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка ; АПН України / редкол. : С. Д. Максименко (голов. ред.) [та ін]. 2010. № 15. С. 33–41.

6. Хижняк А. А. Психологічний супровід педагогічної діяльності викладача фізичного виховання у професійному становленні // Проблеми сучасної психології : зб. наук. пр. Київ : 2014. Вип. 24. С. 45–50

7. Хижняк А. А. Вікові особливості прояву професійних деформацій в інтерперсональній сфері тренерів-викладачів фізичного виховання // Проблеми сучасної психології : зб. наук. пр. Київ : 2014. Т. 12. Вип. 24. С. 114–119.

8. Кравченко (Хижняк) А. А. Інтерперсональний аспект професійної деформації особистості спортивного педагога // Проблеми загальної та педагогічної психології : зб. наук. пр. Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка ; АПН України / редкол. : С. Д. Максименко (голов. ред.) [та ін]. Київ : 2010. Т. 12. Вип. 10. С. 132–138.

9. Хижняк А. А. Особливості адаптаційної сфери викладача фізичного виховання в динаміці професійного становлення // Освіта та розвиток обдарованої особистості. 2017. № 10 (65), вересень. С. 31–35.

10. Хижняк А. А. Обґрунтування програми професійного самозбереження викладачів фізичного виховання вищих навчальних закладів // Science and education a new dimension : Pedagogy and Psychology. 2018 Vol. VI (63), issue: 153. 241 p. P. 227-232.

11. Картузова (Хижняк) А. А., Петровская Т. В. Интерперсональные особенности профессиональной деформации личности преподавателей физического воспитания // Материалы науч. конф. «Рудиковские чтения». Москва, 2009. С. 104–106.

12. Картузова (Хижняк) А. А. Емоційне вигорання студентів на різних курсах навчання // XI Наук. конф. «Молода спортивна наука України» : зб. наук. пр. у галузі фіз. культури та спорту. Львів : «Українські технології», 2007. Т. 4. Вип. 11. С. 208–209.

13. Картузова (Хижняк) А. А. Сравнительная характеристика понятий «профессиональная деформация» и «трансформация» // Методологія та технології практичної психології в системі вищої освіти : тези доп. Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2007. С. 81–83.

14. Картузова (Хижняк) А. А. Профессиональная деформация личности тренера как научный феномен // Педагогика, психология, и медико-биол. проблемы физического воспитания и спорта : материалы конференции. Донецк, 2007. № 11. С. 49–53.

15. Кравченко (Хижняк) А. А. Інтерперсональна поведінка особистості спортивного педагога як показник наявності професійних деформацій // XIII Наук. конф. «Молода спортивна наука України» : зб. наук. пр. у галузі фіз. культури та спорту. Львів : НВФ «Українські технології», 2009. Т. 2. вип. 13. С. 64–71.

16. Картузова (Хижняк) А. А. Петровська Т. В. Види професійних деформацій особистості спортивного педагога з позиції інтерперсональної поведінки // Теорія і методика фізичного виховання. 2009. № 6. С. 71–78.

17. Хижняк А. А. Психологічний супровід педагогічної діяльності викладача фізичного виховання у професійному становленні // Актуальні наукові психологічні та педагогічні дослідження сучасності : VI Всеукраїнська наукова інтернет-конференція (26–27 жовтня 2017 р.) : тези доп. / відп. ред. Г. М. Ржевський, Т. Д. Перепелюк. Київ : НУБіП, 2017. С. 138–148.

18. Хижняк А. А. Гендерні особливості прояву професійної деформації особистості у викладачів фізичного виховання // Інноваційні наукові дослідження у галузі педагогіки та психології : мат. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 2-3 лютого 2018 р.). Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2018. С. 173–175.

19. Хижняк А. А. Аналіз факторів, що впливають на професійну діяльність педагога // Цілі сталого розвитку третього тисячоліття: виклик для університетів наук про життя : Мат. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 23–25 травня 2018 року). Київ, 2018. Т. 5. С. 336–338.

АНОТАЦІЇ

Хижняк А.А. Психологічна корекція професійних деформацій тренера-викладача. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія. – Київський університет імені Бориса Грінченка, Київ, 2018.

Дисертацію присвячено дослідженню актуальної проблеми прояву професійних деформацій комунікативного компонента професійної діяльності фахівців спортивно-педагогічної сфери.

Уперше розглянуто проблему професійних деформацій в спортивно-педагогічній сфері; проаналізовано професійну деформацію особистості тренерів-викладачів фізичного виховання в комунікативній сфері. Розроблено модель «ідеальний тренер-викладач». Визначено чотири види професійних деформацій у поведінковій сфері особистості тренерів-викладачів. Поглиблено та розширено діагностичний інструментарій вивчення професійних деформацій особистості тренерів-викладачів. Деталізовано уявлення про сфери прояву професійних деформацій особистості тренерів-викладачів (сфера індивідуально-психологічних якостей особисті, комунікативна сфера). Описано особливості формування та проявів професійних деформацій особистості

тренерів-викладачів в залежності від тривалості їхньої професійної діяльності. Обґрунтовано необхідність сприяння профілактичній роботі, спрямованій на запобігання розвитку професійних деформацій особистості тренерів-викладачів.

Представлено програму психологічної корекції професійних деформацій тренерів-викладачів. Ефективність програми підтверджена позитивною динамікою зниження рівня прояву комунікативних професійних деформацій тренерів-викладачів.

Ключові слова: професійна деформація, професійна діяльність, комунікація, модель, образ ідеального тренера-викладача, професійне самозбереження.

Khyzhniak A.A. Psychological correction of professional deformations of coach-teachers. – Manuscript.

Dissertation for a Candidate of Science in Psycholog, specialty 19.00.07 – Pedagogical and Age Psychology. – Borys Grinchenko Kyiv University, Kyiv, 2018.

The dissertation is devoted to studying the topical issue of the manifestation of professional deformation of the communicative component in the professional activity of experts in sports and pedagogical sphere.

For the first time the problem of professional deformation in sports and pedagogical sphere has been considered; the professional deformation of personalities of coach-teachers of physical education in the communicative sphere has been analyzed. The "perfect coach-teacher" model has been developed. The new kinds of professional deformations in the behavioral sphere of personalities of coach-teachers have been formulated.

The model of the interpersonal "the perfect coach-teacher" image has been formed through the principle of a reflected subjectivity. It is noted that deviation of real behavioral indicators from the model of this image is a manifestation of communicative deformations. From the interpersonal behavior perspective, four professional deformations have been substantiated: "lack of leadership and dominance", "increased aggressiveness", "increased subordination and dependence" and "lack of cooperation and emotional support".

The diagnostic toolkit for studying the professional deformations of personalities of coach-teachers has been deepened and expanded. There are four groups of coach-teachers, each of them being characterized by the presence of a specific communicative professional deformation. Appropriate training sessions aimed at correcting specific deformations have been conducted in each group. The recurrent study of the communicative sphere in the professional activity of coach-teachers verified a decrease in the level of manifestation of communicative professional deformations.

A detailed view of the sphere of manifestation of professional deformations of the personality of trainers-teachers (the sphere of individual and psychological qualities of personal, communicative sphere). Further scientific developments regarding the peculiarities of the formation and manifestations of professional deformations of the personality of the trainers-teachers, as well as the necessity of promoting preventive work aimed at preventing the development of professional deformations of the person, have been acquired.

The program of social-psychological training to optimize the professional self-protection of coach-teachers has been developed and tested. The effectiveness of the program is confirmed by the positive dynamics of reducing the level of communicative professional deformations of coach-teachers.

The conducted research does not exhaust all aspects of the considered problem. The future is the further study of the communicative professional deformation of athletes of various sports, qualifications, age and gender, which will improve the effectiveness of their training, will lead to a qualitatively new level of feedback in the communicative system "trainer-athlete", and will allow to expand knowledge about the specifics of professional activity of athletes-professionals and destructive features in it.

Key words: professional deformation, professional activity, communication, model, image of the ideal coach-teacher, professional self-protection.